

דברים ב

וטפכם אשר אמרתם לבו יהי' גו' המה יבואו שמה וגו'."

ולכא' תמוה: למה מפסיק באמצע סיפור מעשה המרגלים במה שאירע למשה רבינו "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבוא שם", כאילו שגם הגזירה על משה שלא יבוא אל הארץ היא בסיבת חטא המרגלים, והרי חטא משה רבינו שבשבילו נגזר שלא יכנס לא"י מפורש בקרא שהוא חטא מי מריבה, וכמש"נ¹ "יען לא האמנתם בי גו' לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם", ומה ענינו באמצע סיפור מעשה המרגלים? ובפרט שמעשה המרגלים ומי מריבה רחוקים זה מזה כמעט ארבעים שנה: מעשה המרגלים הי' קרוב לצאת בנ"י מאמ"צ (ובגללם נגזר "יום לשנה יום לשנה גו' ארבעים שנה"²), ומעשה מי מרי-בה הי' אחרי מיתת מרים³, קרוב לסיום הארבעים שנה.

והנה הרמב"ן מתרץ שמשם הזכיר כאן חטא מי מריבה "כי רצה להזכיר יחד עונש כל הנמנעים מעבור אל הארץ כי הכל בגרמת עונותיהם כו'". אבל בפשוטו של מקרא קשה לתרץ כן, כי:

(א) הכתובים לפניו ולאחריו הם ב-ענין המרגלים — ומה טעם להכניס

א. דובר כמ"פ: כי דרכו של רש"י בפירושו עה"ת היא, לפרש כל דבר הקשה ובלתי מובן בפשוטו של מקרא. והענינים הדורשים ביאור (ע"פ פשטות הכתובים) ואין רש"י מפרשם, הרי זה גופא הוכחה שלדעתו של רש"י מובנים הם בפשטות ועד כדי כך שאין צורך לפרשם: (או שמוכנים הם ע"פ מה שכבר פירש"י לפני⁴).

עפ"י צלה"ב תמי' גדולה המתעוררת בלימוד פשוטם של כתובים בפרשתנו, אשר כמה⁵ מפרשי התורה משתדלים לתרצה, ודוקא רש"י ראש הפשטנים לא עמד עלי':

בפרשתנו⁶ מספר משה בארוכה על חטא המרגלים ועל הגזירה שנגזרה עי"ז על דור המדבר "אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה גו' (וממשיך) זולתי כלב בן יפונה הוא יראנה גו' יען אשר מלא אחרי ה' ", ומפסיק ואמר "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבוא שם", ואחרי ההפסק ממשיך עוד לספר בענין המרגלים "יהושע בן נון העומד לפניך הוא יבוא שמה וגו'".

(1) ראה לקו"ש ח"י ע' 13 ובהערה 1 שם.

(2) וכשארין ביאור (ע"ד הפשט) — כותב רש"י "איני יודע" וכיו"ב (תולדות כח, ה. ועוד — ראה לקו"ש ח"ה ע' 1 הערה 2 ובהנסמן שם).

(3) ראה אברבנאל, רמב"ן, ספורנו, כלי יקר, אוה"ת. ועוד.

(4) א, כב ואילך.

(5) שם, לה ואילך.

(6) חוקת כ, יב.

(7) שלח יד, לה.

(8) חוקת שם, א ואילך. וראה גם פרש"י

שם, ב.

[ומה שמבואר בכתוב, כנ"ל, שמהש לא נכנס לארץ בחטא מי מריבה, י"ל דרך בצירוף שניהם יחד נגזר עליו העונש¹², וע"ד מה שמצינו בחטא נדב ואביהוא, שכמה טעמים נאמרו במי תתם, ודוקא בצירוף כולם יחד נענשו בפועל בעונש מיתה¹³].

ומשום זה נאמר "גם בי התאנף ה' בגללכם גו'" באמצע מעשה המרגלים, כי גם זה הוא פרט במעשה זה, ו"בגללכם" קאי על דור המרגלים שעליו מדובר בקרא.

אולם שיטת רש"י א"א לפרש כן, כי [נוסף לזה שעדיין אי"מ סדר הכתובים, כנ"ל בקושיא הג', הנה]:

(א) מפורש בפרש"י שעל משה נגזר שלא יכנס לא"י אך ורק מפני מי מריבה, וכלשונו¹⁴ "שלא היתה בהם אלא זו בלבד", הם (מי מריבה) לבדם אין בהם עון אחר.

(ב) עפ"ז איך אמר "גם בי התאנף ה' — נתמלא רוגז¹⁵", והרי לא השתרף משה בחטא המרגלים (ורק ש"בגללכם" לא נכנס לארץ, כנ"ל).

ג. לכאורה ה' אפשר לתרץ, שהתורה הסמיכה חטא מי מריבה לחטא המרגלים — אף שאינו שייך לכאן ורחוקים זמ"ז זמן רב — ללמד על

באמצע דוקא סיפור החטא דמי מריבה? *

(ב) אנשי דור המרגלים מתו קודם לחטא דמי מריבה, כמפורש בפרש"י¹⁶ ש"כבר מתו מתי מדבר ואלו פירשו לחיים". ועפ"ז אינו מובן אמרו "ותאמרו נשלחה אנשים גו' בי התאנף ה' בגללכם גו' וטפכם אשר אמרתם גו'" שמשמעותו שהם הם אותו הדור ש"עליהם מדבר בכל כתובים אלה?

(ג) לפי"ז כתוב זה ("גם בי התאנף גו'") ה' צ"ל בסמיכות לאמירתו שדור המרגלים לא יראו את הארץ, ולא לאחר ש"אמר "כלב בן יפונה הוא יראה גו'" שמדבר באלו שיכנסו אליהם.

ב. יש מפרשים¹⁷, ש"גם בי התאנף ה' בגללכם" — הכוונה היא ל"חטא המרגלים, ובעיקר בסיבת חטא זה נגזר על משה "גם אתה לא תבוא שם".

ואף שמה בעצמו לא השתתף ב"חטא המרגלים, מ"מ נענש ע"ז משום שעל ידו (ע"י "שלח לך — לדעתך"¹⁸) עכ"פ נגרם חטא המרגלים¹⁹, ולכן אמר "בגללכם", היינו שלא יכנס לארץ לא מצד חטאו הוא, אלא "בגללכם" לאמר גם אתה לא תבוא שם — מכיון שעל כל הדור נגזר שלא יכנסו לארץ, לכן גם משה²⁰ לא יכנס.

(9) כמו שהקשה באוה"ח כאן.

(10) חוקת שם, א.

(11) אבל ראה המשך דברי הרמב"ן שם

— הובא לקמן הערה 22.

(12) אברבנאל כאן, וראה אוה"ח כאן.

מלבי"ם כאן.

(13) פרש"י ר"פ שלח.

(14) וראה בארוכה אברבנאל כאן.

(15) להעיר ממרו"ל (ברכות לב, א —

הובא בפרש"י תשא לב, ז) כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל (אבל לפי האב"ר בנאל הג"ל — חטא המרגלים נגרם ע"י משה).

(16) ראה פרש"י משפטים כז, י. שמיני י,

ב. מפרשי רש"י לשמיני שם. אברבנאל כאן.

(17) פינחס כז, יג. יד. וראה פירש"י

חוקת שם, יב.

(18) פרש"י

בן נון", שאינם כשאר הדור אלא הם יראו את הארץ.

אמנם הכתוב מחלקם לשנים: תחלה נאמר "כלב בן יפונה הוא יראנה גו'", ואח"כ בפסוק בפ"ע "יהושע בן נון גו' הוא יבא שמה גו'".

והטעם על זה: אף ששניהם באו לארץ, הנה בבואם לא הי' מצבם דומה זה לזה, כי "כלב בן יפונה (רק) יראנה ולו אתן את הארץ (חלקו) גו'", ואילו "יהושע בן נון גו' יבא שמה (ועוד זאת) הוא ינחילנה את ישראל" — יהי' המנהיג שינחיל את הארץ לבניי. ועפ"י מובן זה שלפני אמרו "יהושע בן נון גו' הוא ינחילנה את ישראל" הקדים משה לומר "גם בי התאנף ה' גו'":

בזה מתרץ, בתור מאמר המוסגר: מה נשתנה מצבו של כלב ממצב יהושע, אף דמעשה שניהם שווה "ויהושע" בן נון וכלב בן יפונה גו' קרעו בגדיהם" ולכן גם שכרם בחדא מחתא נאמר "במדבר הזה יפלו פגריכם גו' כ"א כלב בן יפונה ויהושע בן נון" — והתירוץ: זה דביהושע ניתוסף, אשר גם "ינחילנה את ישראל" — הוא מפני כי לאחר כמעט ארבעים שנה ניתוסף כי "גם בי התאנף ה' גו' גם אתה לא תבא שם", ולכן — "יהושע בן נון גו' (לא רק) יבא שמה (אלא) אותו חזק כי הוא ינחילנה את ישראל" ²¹.

ואין רש"י צריך לפרש שהוא מאמר המוסגר, כי כמ"פ מצינו בקרא כגון

חומר חטא מי מריבה, דשקול הוא (לפני הקב"ה) כחטא המרגלים,

וע"ד מה שפירש רש"י לעיל ²⁰ (ולכן א"צ לפרשו כאן עוה"פ): למה נסמכה מיתת מרים לפ' פרה אדומה (שהרי פ' פרה אדומה נאמרה בשנה שני' לצאת בניי מארמ"צ ומיתת מרים לסוף מ' שנה ²¹). לומר לך מה קרבות מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרת.

ועד"ז פרש"י לקמן בפ' עקב ²²: וסמך משה תוכחה זו (מיתת אהרן) לשבירת הלוחות, לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנש-תברו בו הלוחות וכו'.

וכן נאמר בנדודי, שמסמך ב' ה-חטאים ללמד ששקולים הם בחומרים. אבל תירוץ זה דוחק הוא, כי:

א) אין חידוש בזה שחטא מי מריבה הוא חמור כחטא המרגלים, שהרי חטא מי מריבה גרם לחילול השם בפני כל בניי, כמש"נ "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בניי", ועד שנגזר עי"ז "לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ".

ב) אם הכוונה היא ללמד חומר חטא מי מריבה, הו"ל להזכיר החטא, ולא — רק זה שנגזר על משה כתוצאה מן החטא.

ד. והביאור בזה:

בכתוב מבאר עונש דור המדבר "אם יראה איש גו' את הארץ הטובה", ומסיים "וזולתי כלב בן יפונה גו' יהושע

(19) רא"ם, גו"א ושי"ח לפרש"י חוקת שם, א.

(20) י' ז' (בנפס הוא בכתוב ז' — אבל בדפוס שני ועוד הוא חלק מ"ה הקודם שבפסוק ו' — ראה לקמן ע' 30 שוה"ג להערה 1).

(21) שלח יד, ו. שם יד, כט"ל.

(22) וכ"פ במלבי"ם כאן, וראה רמב"ן כאן: וכדי שיוכיר כאן ענין יהושע כי הוא יעבור מפני שמלא אחרי ה' כחבירו, ויזכיר

כס" — להזכיר (בדא"ג) סרחונו שאינו בו כ"א בגללכס, החטא דמי מריבה אשר רבו בני את הוי', מריבת העדה²⁶.

ועפ"ז (שנאמר „בגללכם” רק בדא"ג ובתוך מאמר המוסגר), יובן עוד ענין בפירש"י דילן :

לקמן בפ' ואתחנן²⁷ נאמר „ויתעבר ה' בי למענכם”, ופירש"י: „למענכם — בשבילכם אתם גרמתם לי, וכה"א²⁸ יקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם”.

ולכא' אי"מ: אם רש"י צריך להא' ריך בפ' „למענכם” — „אתם גרמתם לי”, ולהביא רא' ממש"נ בתהלים „ויקציפו גו'”, ה' צריך לפרש כן בתיבת „בגללכם” שבפרשתנו, שהיא קודם לפ' ואתחנן, ולא לסמוך בפ' דברים על מה שיפרש אח"כ בפ' ואתחנן²⁹ ?

ועפ"י הנ"ל שכאן נאמר „בגללכם” רק בדא"ג בתוך מאמר המוסגר, מובן שאין צורך לפרשו כאן בפרטיות, מ" כיון שבא כאן רק בדרך אגב, ובמקומו בפ' ואתחנן (ששם הסיפור בנוגע ל- משה עצמו) — יפרשנו ויפרטנו.

(משיחת ש"פ דברים תשל"ג)

דא נולדוגמא — לעיל³⁰ : ואצווה את שופטים גו' תקריבון אלי ושמעתי — שהוא מאמר המוסגר. וראה בפ' בשלח³¹ בפ' המן „ובנ"י אכלו את המן ארבעים שנה גו'” — שאינו נוגע ל- המשך הפרשה שם. ועוד].

וכן א"צ לפרש ש„בגללכם” קאי על דור שנכנסו לארץ (ולא דור ה- מרגלים) — שהרי כבר פירש לפנ"ז, כנ"ל, שהגזירה על משה היתה רק מפני חטא דמי מריבה.

ושוב אין להקשות מש"נ „בגללכם” דהוי כאילו מדבר על אותם האנשים שמדבר אליהם בקרא ע"ע — כי ה"ז מאמר המוסגר ולא בהמשך לתוכן ה- פרשה.

ה. אמנם עדיין קשה: מאחר שכתוב זה הוא מאמר המוסגר, ונאמר כאן רק בכדי להזכיר שנגזר על משה „לא תבוא שם” ולכן יהושע גם „ינחילנה את ישראל” — למה ל' להוסיף ש- „(התאנף ה') בגללכס” — למאי נפק"מ כאן אם ה' „בגללכם” אם לאו ?

והביאור בזה: כבר פירש"י לעיל בפ' פניחס³² : „בכ"מ שכתב מיתתם כתב סירחונם, לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר כו' לכך ביקש משה ש- יכתב סרחונו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים ה'”.

ולכן כיון שכתוב כאן מיתתו — הוצרך להזכיר ש„בי התאנף ה' בגלל”

עוד שינחיל הארץ לדור הב' בעבור שנענש משה ונגזר עליו שלא יעבור.

(23)

א, טז"ו. אלא ששם מדבר עכ"פ בהמשך פ' המן, אלא שבפ' המן עצמה הוא מאמר המוסגר, וראה פרש"י שם, לג.

(25)

26) במדבר כ, יג. שם כו, יד. — בכל ג' אלו (וכן בתהלים — הובא לקמן בפנים) מודגש שאין הענין במשה.

27) ג, כו.

28) תהלים קו, לב.

29) במפרשים לרש"י (ואתחנן שם) סת' בו דרש"י בא לשלול שלא לפרש „למענכם” — בעבור שיעשה רצונכם וכו' (רא"ם) : „למענכם — בשביל כבודכם וכו' (גו"א) — אבל גם תיבת „בגללכם” יש לפרש כן — וא"כ הו"ל לרש"י לשלול זה כאן, ככפנים.

ו את ח נ ו *

„קשרו את המקידה“ ואח"כ (ועי'ז) מדדו „לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו“.

וגם את"ל דהטעם להקדמת דין ד„פוקקין“ הוא [לא רק מפני דכך הוי עובדא, כ"א גם] מפני הכלל (המבין מדברי התוס' י) שבשתי תיבות הסדר

(ז) קידושין מא, רע"א ד"ה האי.ש. וראה דברי שלום (להרב מבערוזאן) מע' זו ואצ"ל זו. שד"ח כללים ז כלל יא. ומסתימת לשון התוס' שם דלא זו אף זו לא שייך לשנוי כו' אלא בשני בבות אבל בשתי תיבות לא משמע שכלל זה דבשתי תיבות לא אמרינן לא זו אף זו, הוא לא רק בנידון שדין א' מוכן מהשני בדרך ממילא ואין צורך לשנותו כלל [עיי' קשיית הגמ' שם „השתא בשלוחו מקדש בו מביעא“ — דב"ב לא הו"ל למיתני כלל * כיון דהיינו אותו מד „בשלוחו“], אלא גם בנידון שבכל אופן צריך לשנות הדין הב' כי אינו מוכן בדרך ממילא מדין הא' (וכבנוד"ז הדין ד„פוקקין“ אינו מכריח הדין ד„מודדין וקושרין“, אלא שיש בו חידוש יתור), לא אמרינן לא זו אף זו, אלא שונה החידוש תחילה ** וי"ל שהוא

(*) אין לומר דקושיית הגמ' היא דהו"ל בסדר הפוך (בשלוחו ואח"כ „בוי“), כי אז יהי' בסדר זו ואצ"ל זו, וחרי גמ' את"ל דבשתי תיבות אפ"ל זו ואצ"ל זו (תוס') שבוטות ד, ב ד"ה הסול. וראה רשב"ם ב"ב קלב, א ד"ה גובה בסופו. וראה עצמות יוסף ובאר שבע שבפנים (ההערות), הרי מוכח מדברי התוס' (פסחים למ, ב ד"ה לא. יומא סד, ב ד"ה מכיבין. ב"מ קה, ב ד"ה ושואל) שסדר זה הוא דוחק גדול (וחיבא שמתחין כן בגמ' — עכצ"ל שזחו מפני שא"א לתרוצו באופן אחו'). ולחזיר מהשקו"ט האם גם בקרא כן הוא (נסמן בשדיח'ט).

(**) אבל אי"ז בכלל זו ואצ"ל זו (שדחוק הוא — נסמן בשוח"ג הא') — כי הדחוק דסדר כלל זה הוא רק חיבא שעיי' דין הא' ידוע בדרך ממילא דין תב',

א. בקשר לדיני שבת — ששמירת שבת היא אחת מעשה"ד, הכתובות [גם] בפרשתנו: — אי' במשנה בסיום מס' שבת י: „ומעשה בימי אביו של ר' צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור [החלון] בטפיה [פך של חרס] וקשרו את המקידה [כלי חרס] בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח או לא. ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת“ היינו שבשבת מותר לפקק את החלון, למדוד ולקשור קשר שאינו של קיימא *.

[ובגמ' שם * מבואר דרק מדידה של מצוה מותרת, וכן בנוגע לקשירה מפורש בשו"ע * שרק לצורך מצוה מותר לקשור קשר אומן שאינו של קיימא. אולם בנוגע לפקיקה מבואר בתוס' שם * שהיא מותרת גם שלא לצורך מצוה].

וצלח"ב:

הטעם מה שהסדר בהמשנה הוא „פוקקין“ ואח"כ „ומודדין וקושרין“, י"ל בפשטות מפני דכך הוי עובדא. שמתחילה „פקקו את המאור“, ואח"כ קשרו ומדדו. אבל לפי"ז הו"ל „וקושרין (ואח"כ) ומודדין“ — שהרי תחלה

(*) וסיום מס' שבת.

(1) ה' יב"ט.

(2) קנו, א. וראה שבת קכה, כ ואילך.

(3) פרש"י שם ד"ה וקושרין.

(4) קנו, ב. וראה רמב"ם פכ"ד מהל'

שבת ה"ה. שו"ע אריח סי' ש"ו ס"ו. שו"ע אדה"ז שם סעי' יח.

(5) אריח סי' ש"ו ס"א. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

(6) ד"ה מדידה. וראה שבת קכה, ב ואילך. רמב"ם פכ"ד מהל' שבת הכ"ו. שו"ע אדה"ז שס"ו ס"ב.